

Ekonomi Bilimleri Dergisi, ISSN: 1309-8020

Yıl: 2026 Cilt: 18 Sayı: 2

Geliş Tarihi: 30.04.2026 Kabul Tarihi: 30.05.2026

Atıf (APA): Aktan, C. C., (2026), “Mali Devlet ve Mali Herestetik (Mali Devletin Mali Manipülasyon Sanatı)”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 18 (2): 173-184.

MALİ DEVLET ve MALİ HERESTETİK Mali Devletin Mali Manipülasyon Sanatı

FISCAL STATE and FISCAL HERESTHICS
The Art of Fiscal Manipulation by the Fiscal State

Coşkun Can Aktan¹

I. GİRİŞ

Dünyadaki en büyük küresel risk ve tehlikelerin başında “kirlilik” geliyor. Bu sadece sıklıkla dile getirilen “çevresel kirlilik”le sınırlı değil; hatta kısa dönemde ondan belki de daha büyük bir risk olan “enformasyon kirliliği”ne² daha yakından bakmak, incelemek ve dikkat etmek gerekmektedir. Dünya Ekonomik Forumu’nun her yıl yayınladığı *Küresel Riskler Raporu* çok açık biçimde kısa dönemde dünyanın karşı karşıya bulunduğu en önemli riskler sıralamasında yanlış veya yanıltıcı içeriğin yaygınlaşmasını göstermektedir (WEF, 2025).

Yanlış bilgi (misinformation) ve dezenformasyon (disinformation) sıklıkla birbirinin yerine kullanılsa da farklı tanımları ve anlamları bulunmaktadır. Yanlış bilgi doğruluğu olmayan bilginin kendiliğinden yayılmasıdır. Burada kötü niyetli çaba ve girişimler söz konusu değildir, yalan ve yanlış bilginin hızlı ve/ya yavaş biçimde kendiliğinden yayılması söz konusudur. Dezenformasyon ise kasıtlıdır: bu ikincisinde aldatmak ve kandırmak amacıyla yapılan ve ciddi zarara yol açma potansiyeli olan enformasyon paylaşımı söz konusudur.

Aldatmaya ve kandırmaya dönük yanıltıcı bilgilerin hızla yayılmasını sağlayan teknolojik gelişmelere özellikle dikkat çekmek gerekir. Bilgi işlem gücündeki hızlı büyüme ve daha güçlü yapay zekâ araçları kötü niyetli kullanıma maruz kaldığında çok güçlü olumsuz etkiler ortaya çıkarabilir. Tüm dünyada akıl almaz değişimlere yol açması beklenen yapay zekâ alanındaki gelişmeler olumlu yanlarının ötesinde içerisinde pek çok risk, tehdit ve tehlike barındıran teknolojilerdir. Üretken yapay zekâ destekli sohbet robotlarının yaygın kullanımının dezenformasyonu çok kolay biçimde yaygınlaştırdığı daha şimdiden anlaşılmıştır.³

¹ Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, E-mail: ccan.aktan@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4294-2314

² “Bilgi kirliliği” yerine “enformasyon kirliliği” kavramını kullanmak daha doğru bir tercih olabilir. Enformasyon, işlenmiş veri anlamına gelir. Bilgi ise enformasyonun insanların zihninde yorumlanarak anlam kazanmış halidir. Bilgi, öznel (subjektif) bir oluşumdur, bir kişiden diğerine doğrudan doğruya transfer olunamaz veya iletilemez; buna karşın enformasyon bilginin iletililebilir ve kaydedilebilir şeklindedir. bkz. Aktan ve Vural, 2005.

³ ABD merkezli yapay zekâ araştırma şirketi OpenAI’nın geliştirdiği küresel ölçekte en çok kullanılan yapay zekâ platformlarından biri olan ChatGPT’nin 2025 itibarıyla dünya çapında haftalık kullanıcı sayısının yaklaşık 800

Yanlış enformasyon ve dezenformasyon, politika yapıcılar, şirketler, toplumsal istikrar ve demokrasinin kendisi için giderek artan bir zorluk ve mücadele anlamına gelmektedir. Dünyada yanlış ve yanıltıcı bilginin en ağır ve olumsuz sonuçlarının bizzat hükûmetlerden kaynaklandığını özellikle not etmek gerekir. Hükûmetlerin siyasi gücü elden bırakmamak ve iktidarda kalmak amacıyla yaptığı yanıltıcı enformasyon otokrasiye giden otoyol görevi görmektedir. Dünyanın birçok ülkesinde “siyasi herestetik” adı verilen “siyasi manipölasyon sanatı” ustaca kullanılarak demokrasiler gerilemekte ve otokratik yönetimler güçlenmektedir.⁴

Siyasi gücün sürdürülmesi ve muhafazasında “mali güç” de çok önemli bir faktördür. Devasa bir kamusal finansman gücünü yöneten hükûmetler siyasi herestetik sanatının bir parçasını oluşturan “mali herestetik” sanatını (mali manipölasyon sanatı) siyasi iktidarda daha fazla kalma mücadelesi lehine kullanabilirler.

Bu kısa çalışma içerisinde dar anlamda vergi devletinin, geniş anlamda ise mali devletin mali herestetik sanatını nasıl ve hangi yol ve yöntemlerle icra edebileceği konusunu ele almaya çalışacağız.

II. VERGİ DEVLETİ, BORÇ DEVLETİ ve MALİ DEVLET

Vergi devlet, devletin gelir toplama faaliyetlerini yürüten vergi idaresinden daha farklı bir anlama sahiptir. Bu çalışmanın yazarı Aktan *Vergi Devleti* başlığını taşıyan kitabında şu şekilde bir tanım yapmaktadır. (2021:76):

“Vergi devleti, vergi otoritesinin iradi, takdiri ve ihtiyari kararlar alarak vergileme yetkisini keyfi olarak kullanması ve bunun neticesinde ağır, haksız ve adaletsiz vergiler koymak suretiyle sömürsü yapmasıdır. Vergi devleti, sürekli artma eğiliminde olan kamu harcamalarını vergi ile finanse etmeyi alışkanlık haline getirmiş olan bir keyfi devlet yönetimidir.”

Aktan çalışmasında *Vergi Devleti* (Tax State) kavramını literatürde ilk kullanan kişinin Avusturyalı iktisatçı Joseph A. Schumpeter (1883-1950) olduğunu not etmektedir. Schumpeter 1918 yılında yayınlanan “*Vergi Devletinin Krizi*” başlığını taşıyan⁵ makalesinde şu çarpıcı tespiti ve yorumu yapmaktadır (Schumpeter, 1991:116):

“Eğer millet iradesi giderek daha fazla kamu harcamaları talep ederse ve (siyasi irade) bu iradenin daha fazla arkasında durursa ve bu amaca yönelik daha fazla mali araçlar kullanılırsa o takdirde vergi devleti kendi sonuna yaklaşmış olur. Bu durumda artık vergi devletinin sürdürülemeyeceği bir krize ulaşılır. Bu hiç şüphesiz vergi devletinin çöküşü demektir.”

milyonun üzerinde, günlük ziyaretçi sayısının ise yaklaşık 188 milyon dolayında olduğu açıklanmıştır. Bkz. <https://openai.com/index/how-people-are-using-chatgpt/>

Ayrıca bkz. ChatGPT / OpenAI Statistics: How Many People Use ChatGPT? <https://backlinko.com/chatgpt-stats>
⁴ Bu konuda bkz. Aktan, 2022a, 2022b, 2025.

⁵ Schumpeter’in “Vergi Devletinin Krizi” başlığını taşıyan makalesi Viyana Sosyoloji Topluluğu (Wiener Soziologische Gesellschaft) davetinde yaptığı konuşmanın genişletilmiş halidir. bkz. J. A. Schumpeter, Die Krise des Steuerstaates, Zeitfragen aus dem Gebiet der Soziologie, Band 4, 1918. Bu çalışma daha sonra Wolfgang F. Stolper ve Richard A. Musgrave tarafından İngilizce’ye tercüme edilmiş ve International Economic Papers (1954/4) içinde yayınlandı. Daha sonra da şu kitap içerisinde tekrar yayınlanmıştır. Bkz. Schumpeter, 1991.

Mali Devlet ve Mali Herestetik
Mali Devletin Mali Manipölasyon Sanatı

Joseph A. Schumpeter ağır vergilemenin esasen üretme vurulmuş bir darbe olduğunun altını çizerek bunun kaçınılmaz olarak bir vergi devletine dönüşeceğini ifade etmektedir (Schumpeter, 1962:198):

“...vergi koyma, ticari toplumun temel bir niteliğidir... üretime vurulmuş bir darbe özelliği taşır. Aşağı yukarı 1914’e kadar... bu darbe pek sınırlı bir alanda kalıyordu. Fakat, daha sonra derece derece arttı. (...) dev yapılı bir idari teşkilat (vergi devleti) meydana geldi.”

Joseph A. Schumpeter’in bu sözünün gerisinde yatan en önemli mesaj şudur: Siyasi iradenin kamu harcamalarını artırmasında “millet iradesi” rol oynar. Millet siyasetten daha fazla kamu hizmeti talep eder, daha da önemlisi bu hizmetlerin bedelsiz (bedava) sunulmasından hoşnut olur. Siyasi irade ise kendi cebinden harcamadığı için millet iradesinin hoşuna gidecek şekilde davranır ve kamu harcamalarını artırır. Daha da kritik önem taşıyan mesele kamu harcamalarının vatandaşa bir yük getirmeyecek şekilde vergi dışı kaynaklarla (borçlanma ve monetizasyon) finanse edilmesidir. Vergi yerine borçlanmanın tercih edilmesi ile “vergi devleti” artık “borç devleti” haline gelmiş olur. Başka bir ifadeyle vergilerin kamu harcamalarını finanse etmeye yetmediği durumlarda devlet borçlanmaya başvurur. Bu haliyle “vergi devleti” (tax state), “borç devleti”ne (debt state) ve daha geniş anlamda “mali devlet”e (fiscal state) dönüşmüş olur.

Bu açıklamalarımız çerçevesinde mali devleti şu şekilde tanımlamak mümkündür:

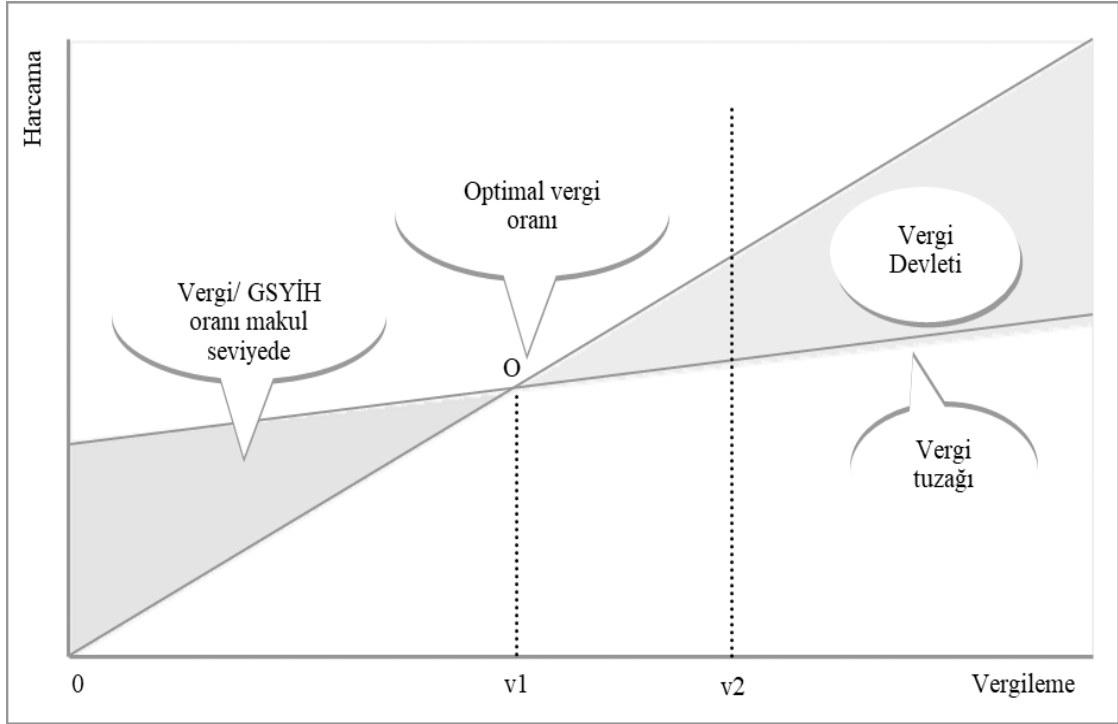
Mali devlet, ‘vergi devleti’nin sürekli artma eğiliminde olan kamu harcamalarını finanse etmekte zorlanması sebebiyle iç ve dış borçlanmaya başvurması ve böylece “borç devleti”ne dönüşmesini de ifade eden bir kavramdır. Mali devlet, vergi devletinin bir sonraki aşaması olan borç devletini kapsayan bir durumdur.⁶

Bu kavramsal açıklamalardan sonra şimdi vergi devleti, borç devleti ve mali devletin geometrik yorumlarını yapmaya çalışalım. Sunulan her üç grafikte de yatay eksenle vergileme, dikey eksenle ise harcama yer almaktadır. Grafik-1 de v1 noktasının sol tarafında kamusal hizmetler makul oranda tahsil edilen vergilerle finanse edilir. v1 noktasının sağ tarafında ise vergiler kademe kademe daha da ağırlaşarak iktisadi faaliyetler üzerinde olumsuz sonuçlar ortaya çıkarır. Teorik olarak optimal vergi oranı O noktasında gerçekleşmektedir. v2 noktasının ötesinde ağır vergilerin olumsuz etkileri kendini gösterir ve vergi devleti vergi tuzağına düşmüş olur.

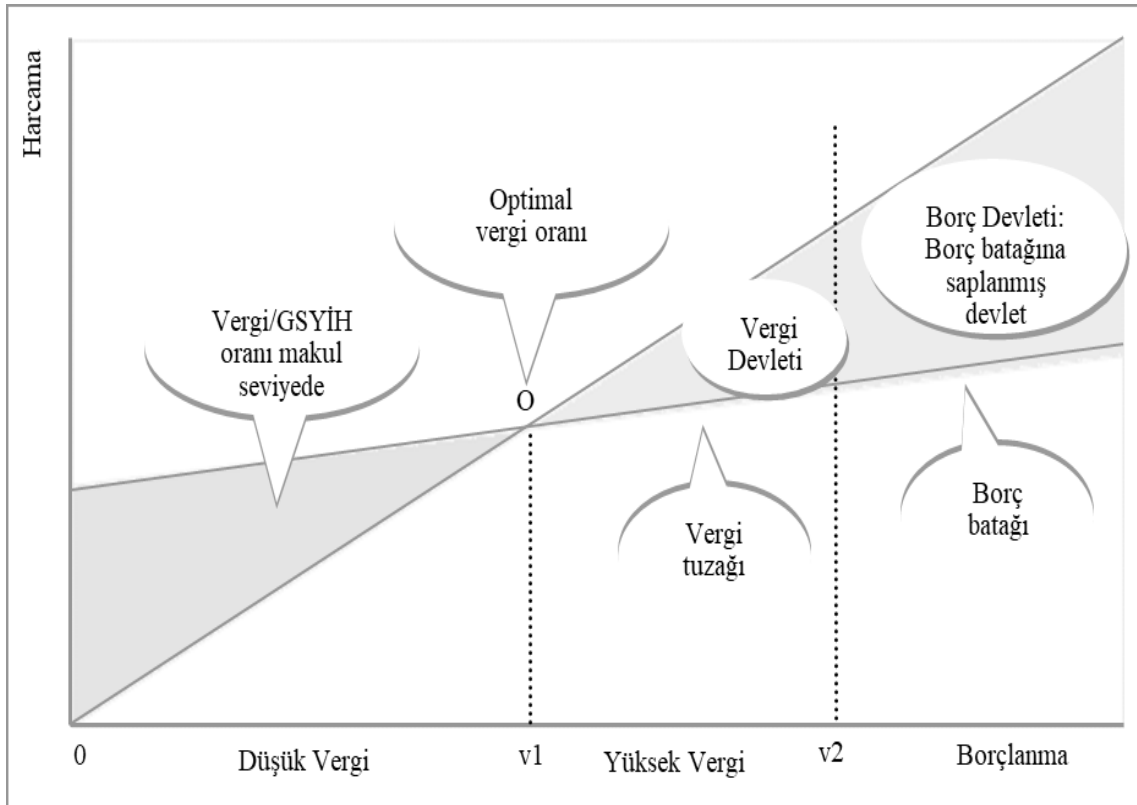
⁶ Mali devlet kavramı literatürde bizim kullandığımız anlam dışında ulus devletin inşası sürecinde devletin gelir toplama kapasitesinin artırılmasına dair anlatıları açıklamayı amaçlayan bir kavram olarak kullanılmaktadır. Bu konuda bkz. Bonney, 1999; O’Brien, 2011; O’Brien and Hunt, 2007; Yun-Casalilla et al. 2012; Whiteside, 2021; Jappesen, 2023. Mali devletin büyümesi ve krize sürüklenmesi konusunda bkz. O’Connor, 1973.

Mali Devlet ve Mali Herestetik
Mali Devletin Mali Manipölasyon Sanatı

Grafik-1: Vergi Devleti

Grafik-2: Borç Devleti

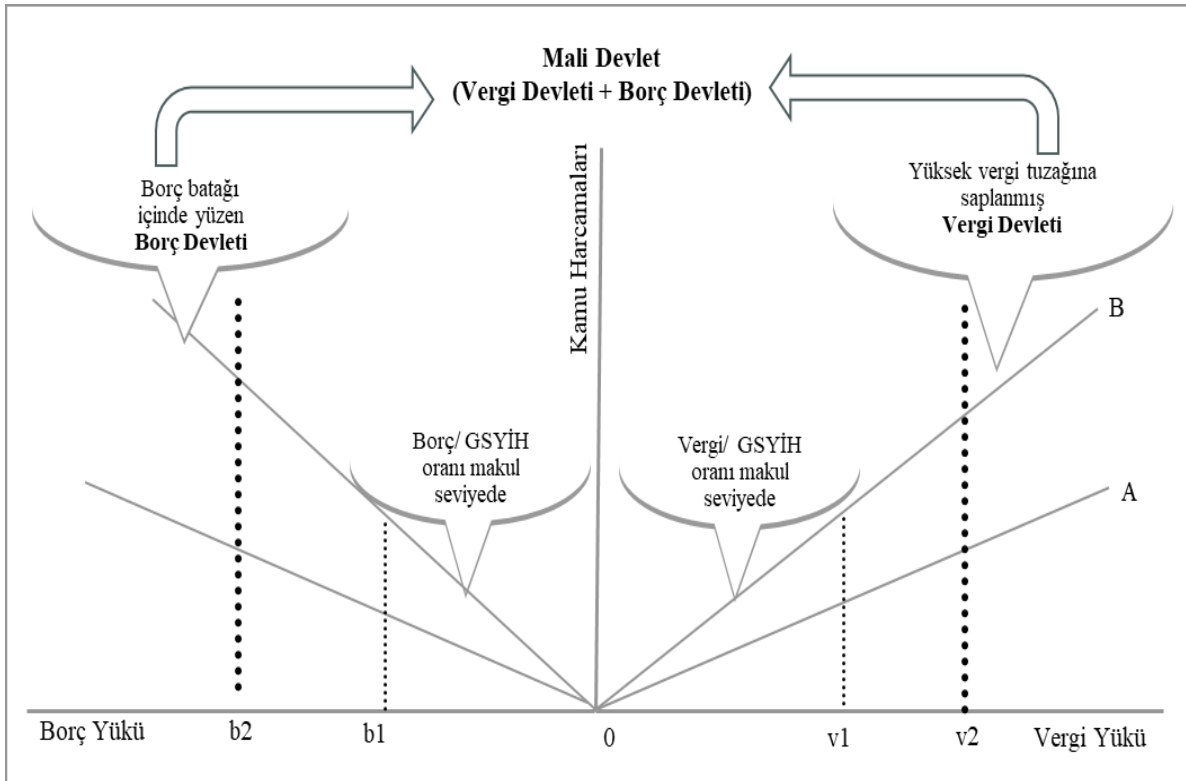
Mali Devlet ve Mali Herestetik

Mali Devletin Mali Manipölasyon Sanatı

Ortaya çıkan vergi tuzağı ise vergi devletini “borç devleti”ne sürükler. Grafik-2’ den anlaşılacağı üzere artan kamu harcamalarını vergileri artırmak suretiyle finanse etmekte zorlanan vergi devleti borçlanmaya başvurur. Borçlanmanın etkisi daha uzun döneme yayıldığından ve borç yükü gelecek nesiller üzerine aktarıldığından cari dönemde borçlanmanın yıkıcı etkileri görülmez. Bu durum siyasi iktidarların işine gelen bir durumdur.

Grafik-3 üzerinde ise vergi devleti ve borç devleti kavramlarından türetilen “mali devlet” kavramına ulaşıyoruz. Mali devlet, yüksek vergi tuzağına düşmüş ve bunun kaçınılmaz sonucu olarak borç batağına saplanmış bir mali idareyi ifade etmektedir. Şekilde sol tarafta vergi yükü ile harcama ilişkisi gösterilmektedir. Siyasi iradenin vergi yükünü sürekli artırması dolayısıyla vergi devletinin doğuşu ve büyümesi söz konusudur. Büyüyen vergi devleti bir zaman sonra vergi mükelleflerinin tepkileri dolayısıyla borç devletine dönüşmektedir. Şeklin sağ tarafında ise borç devletinin geometrik yorumu yapılmıştır.

Grafik-3: Mali Devlet

III. MALİ HERESTETİK: MALİ MANİPÜLASYON SANATI

“[Herestetik], sonucu manipüle etmeye yönelik olarak tercihleri yapılandırma sanatıdır.”
(“...the art of constructing choice situations so as to be able to manipulate outcomes.”)
(Riker,1986:x.)

William H. Riker

Mali herestetik kavramını ele almadan önce kavramsal ve etimolojik bazı kısa açıklamalar yapmakta yarar görüyoruz. Herestetik eski Yunanca “*hairesis*” (seçim/tercih) ve “*rhetoric*” (retorik) kelimelerinden oluşturulmuş bir kelimedir. Söz konusu terimi Kamu Tercihi (Public

Choice) literatürüne kazandıran siyaset bilimci William H. Riker olmuştur. Manipölasyon kelimesi ise sözlüklerde “bir kişi veya bir şeyi kendi çıkarına, genellikle haksız veya dürüst olmayan bir şekilde kontrol etme”⁷, “genellikle dürüst olmayan ve karşı tarafın bunun farkına varmasını engelleyen yol ve yöntemlerle birini ve/ya bir şeyi kendi menfaatine yönelik kullanma”⁸ olarak tanımlanmaktadır.

William Riker herestetik kavramını siyasette seçimi kazanmaya yönelik yapılan manipölasyonları tanımlamak için kullanmıştır. Riker’e göre mantık (logic) cümlelerin doğruluk değeriyle, dil bilgisi (grammar) cümlelerin iletişim değeriyle, retorik (rhetoric) cümlelerin ikna değeriyle ve herestetik (*heresthetic*) ise cümlelerin strateji değeriyle alakalıdır. İnsanlar dil, mantık ve retorik ile iletişimde bulunurlar ve karşıdakini ikna etmeye çalışırlar. Herestetik ise bunlara ilave olarak manipölasyon yapmak suretiyle ikna etme ve kazanma sanatını ifade eder (Riker 1986:x). Bir başka ifadeyle mantık, doğruluk değeri ifade eden cümleler içerir ve amacı doğruya ulaşmaktır. Retorik ise ikna etmeye yönelik iletişim sanatıdır ve amacı doğruyu ya da yanlış karşı tarafa kabul ettirmektir. Herestetik ise herhangi bir konuyu manipüle ederek kazanmaya yönelik davranış ve eylemlerdir. William Riker herestetik ve retorik sanatlarını siyaset bilimine taşıyarak politik manipölasyonlar konusunu incelemiştir (McLean, 2002).

Siyaset özünde retorik yoluyla ikna sanatıdır. Retorik özel çıkar uğruna gerçeği gizleyecek şekilde ikna edici biçimde konuşarak karşı tarafı bir şeye ikna etmek ve inandırmaya çalışmaktır. Retorik peşinde koşan bir kariyer siyasetçisi sürekli adalet, eşitlik-hakkaniyet gibi idealleri yücelterek halkın gözünde doğru ve dürüst bir lider olduğunu göstermeye çalışır. Herestetik ise retorikten bir adım öteye giderek manipölasyonlara başvurmak anlamına gelir. Siyasi herestetik denildiğinde bundan siyasi liderin ve etrafındaki oligarşik zümrenin ve onların emrinde çalışan bürokrasinin ve çıkar gruplarının seçmenleri dezenformasyon yoluyla ve muhtelif algı yönetimlerine dair strateji, taktik ve manevralarla ikna etmesi, kandırması ve aldatması anlamına gelir.

Siyasi herestetik kavramından hareket ederek “*mali herestetik*” adı verilen bir manipölasyondan da söz edilebilir. Kavramı şu şekilde tanımlıyoruz.⁹

Mali herestetik siyasi iktidarın daha fazla gelir toplama amacına yönelik olarak kamu maliyesi araçları üzerinde yapmış olduğu türlü strateji, taktik ve manevraların bütünüdür. Siyasi herestetik kısaca ‘siyasi manipölasyon sanatı’, mali herestetik ise ‘mali manipölasyon sanatı’ olarak adlandırılabilir.

Mali herestetikte iki türlü mali manipölasyondan söz edilebilir: Legal ve illegal. Legal mali herestetik teriminden yasalara uygun olmayan yol ve yöntemler kullanılarak mali gücün istismarını anlamak gerekir. Örneğin, siyasi iktidar kamu maliyesi araçlarını kullanarak seçmenler nazarında oy maksimizasyonuna yönelebilir. Kamu harcamaları burada kilit rol oynar. Özellikle seçim dönemlerinde sunulan “seçim rüşvetleri” seçmen nazarında değerli olabilir ve seçmenler mevcut iktidarı destekleme eğilimi gösterebilir. Seçimi kazanan siyasi iktidarlar asimetrik enformasyon gücünden de istifade ederek seçim sonrasında “vergi yanılması” ve “borç yanılması” adı verilen yanılgıları etkin biçimde kullanarak vergi

⁷ Cambridge Dictionary, https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/manipulation#google_vignette

⁸ Oxford Learners' Dictionary, <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/manipulation>

⁹ Bilebildiğimiz kadarıyla “mali herestetik” kavramı İngilizce literatürde bugüne değin kullanılmış değildir.

Mali Devlet ve Mali Herestetik Mali Devletin Mali Manipölasyon Sanatı

mükelleflerinin algılarını kontrol edebilirler. Mali devletin mali gücünü temsil eden bütçe yönetiminin manipölasyonlara tabi tutulması iktidarın devamına katkı sağlar.

İllegal mali herestetik ise hukuka aykırı fiil ve eylemler yapılarak mali gücün manipölasyonu demektir. Örneğin, otokratik ya da rekabetçi otoriter rejimlerde haris ve hubris siyasi liderlik yandaş kapitalizminden ve çıkar ve baskı gruplarının parasal kaynaklarından istifade etmek suretiyle siyasi gücünü perçinleyerek kalıcı hale getirebilir. Seçmenler, vatandaşlar, halk, millet, vergi mükellefleri ve başka hangi isimlerle anılırsa anılsın “kolektif vasatlık” mali devletin mali sömürüsünün tam anlamayabilir, algılamayabilir, anlasa bile menfaati dolayısıyla karşı çıkmayabilir, karşı çıkmak istese bile korku iklimi dolayısıyla sesini çıkarmaktan imtina edebilir.

Siyasi herestetik sanatı ile mali herestetik sanatının bir arada buluşması “mali devlet”in mali sömürüsünü kalıcı hale getirir. Kalıcı iktidarların kalıcı hasarları ise kısmen yaşayan neslin ve daha fazlasıyla gelecek nesillerin üzerinde kalır.

IV. MALİ HERESTETİK: AMAÇ, ARAÇ ve TEKNİKLER

Mali herestetik adı verilen mali manipölasyonların uygulanmasının ana amacı devletin daha fazla gelir elde etme isteğidir. Piyasa ekonomisinde üreticilerin (satıcıların) “kar maksimizasyonu” yoluyla gelirlerini maksimize etme eğilimine benzer şekilde kamu ekonomisinde de devlet sürekli artan kamu harcamaları dolayısıyla vergi gelirlerini maksimize etme baskısı altındadır. Vergi oranlarının ve dolayısıyla vergi yükünün sınırına yaklaşıldığında siyasetçiler kısa dönemde ekonomi üzerinde etkileri hissedilmeyen ve seçmenler açısından da tepki çekmeyen borçlanmaya başvururlar. Bu durum daha önce geometrik yorumlarını yaptığımız vergi devleti, borç devleti ve mali devlet açıklamaları ve varsayımları ile tutarlıdır.

Nobel ekonomi ödülü sahibi James M. Buchanan doğrudan mali herestetik kavramını kullanmamakla beraber büyüyen ve genişleyen devleti *Leviathan* olarak adlandırmakta ve *Leviathan*’ın amacının ise “gelir maksimizasyonu” olduğunu ifade etmektedir. Buchanan meslektaşı Geoffrey Brennan ile birlikte yayınlanan *Vergileme Gücü* (The Power to Tax) kitabında devleti tıpkı özel sektördeki tekeli firmalara benzer şekilde analiz etmekte, hükümetlerin toplam vergi gelirini maksimize edecek biçimde karar alma eğiliminde olduklarını ifade etmektedir (Brennan and Buchanan, 1980). *Leviathan*’ın mali iştahı ve seçimi tekrar kazanarak iktidarda kalma arzusu onu mali ve parasal güç ve yetkilerini istismar etmeye sevk etmektedir. Mali devlet önce vergi gelirlerini maksimize edecek şekilde vergilerin kaynaklarını çoğaltmakta, vergi oranlarını yükseltmekte, bunu yaparken de mükelleflerin en az tepkilerini çekecek muhtelif mali manipölasyon araçlarını kullanmaktadır. Vergi gelirlerinin daha fazla artırılmasının sınırına yaklaşıldığında *Leviathan* için iki vergi dışı gelir kaynağı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi borçlanma, diğer ise para basımıdır.

Leviathan için iç ve dış borçlanma “mali yanılısama” etkisi nedeniyle kısa dönemde olumsuz etkileri görülmecek bir finansman yoludur (Buchanan, 1957, 1958). Vergi tuzağından borç tuzağına geçiş yolları nispeten kolaydır (Aktan, 2025b). “Vergi devleti” ve “borç devleti”nin her ikisinin de kamu harcamalarını finanse etmeye yetmediği durumlarda ve özellikle seçim dönemlerinde *Leviathan*’ın “para basma” gibi bir başka tekel gücü devreye girmiş olur (Brennan and Buchanan, 1981).

Bu açıklamalardan sonra şimdi mali devletin hangi yol ve yöntemlerle mali manipölasyona başvurduğunu bir şekil üzerinde göstermeye çalışalım (Şekil-1).

Mali Devlet ve Mali Herestetik
Mali Devletin Mali Manipölasyon Sanatı

Siyasal iktidarların mali araçları kullanarak yaptıkları manipölasyonlar, oyunlar ve hilekârlıklar muhtelif başlıklar altında sınıflandırılabilir. Siyasal iktidarların seçimi kazanmak amacına yönelik olarak yaygın olarak uyguladıkları mali politika “açık finansman” bir diğer ifadeyle “vergilemeden harcama”dır. Seçimi kazandıktan sonra ise bozulan mali dengeleri tekrar yerine oturtabilmek için vergileri çeşitlendirme, oranlarını artırma ve kamu hizmetlerinin fiyatlarına zam yapma yoluna başvurmak durumunda kalırlar. Mali devlet, vatandaşların mali konularda algılarını yönetmeye yönelik muhtelif araçlar, teknikler, manevralar da yürürlüğe koyabilir. “*Mali yanılsama*” (fiscal illusion) bunlardan birisidir.¹⁰ “*Mali hilekârlık*” (fiscal gimmickry/fiscal tricks) adı verilen mali manipölasyon ise daha ziyade “*yaratıcı muhasebe*” (creative accounting) araçlarını kullanma şeklinde olur.¹¹ Mali devlet “*mali konsolidasyon*” (fiscal consolidation) ve “*mali uyum düzenlemeleri*” (fiscal adjustments) olarak adlandırılan mali kurallardan kaçmak için muhtelif yaratıcı muhasebe araçlarını kullanır. Bütçe dışı fonlar oluşturmak, bilanço dışı finansmana (off-balance sheet financing) ve koşullu yükümlülüklerle (contingent liabilities) yönelmek yaratıcı muhasebe oyunlarından sadece bir kağıdır.

Şekil-1: Mali Manipölasyon

Mali manipölasyonlar genellikle “gizlilik ve örtbas” yolları kullanılarak yapılır. Mali gizlilik, mali bilgilerin gizlenmesi, saklanması, anlaşılamayacak şekilde karmaşık hale getirilerek sunulması ve erişilebilirliğinin engellenmesine yönelik uygulamaları içerir. Mali gizlilik örtülü harcama ve örtülü vergilemeye yönelik türlü yol ve yöntemleri de kapsar. Örneğin, vergilerin görünürlüğünü ortadan kaldırma yani “*gizli vergileme*” (hidden taxation) yoluyla seçmenlerin ve vergi mükelleflerinin zihinlerinde “*vergi yanılsamaları*” (tax illusion) oluşturularak tepkileri azaltılabilir. Ağır yükü olmayan çok sayıda “aperitif vergiler” yoluyla vergi benzeri

¹⁰ Mali yanılsama İtalyan maliyeci Puviani ve Amerikalı maliyeci Buchanan’ın katkıları ile gelişen ve büyüyen bir literatürdür. Bkz. Puviani, 1903; Buchanan, 1967. Mali yanılsama konusunda Türkçe özet bilgi için bkz. Aktan ve Batmaz, 2025.

¹¹ Kamu sektöründe yaratıcı muhasebe teknikleri kullanılarak yapılan mali hilekârlık konusunda bkz. Jones and Euske, 1991; Milesi-Ferretti, 2003; Reischmann, 2016; Cardosa and Fajardo, 2014.

yükümlülük yaratılarak deyim yerindeyse “*vergi hırsızlaması*” yoluna gidilebilir. Netice olarak vergi yükünün gizlenmesi, kamu harcamalarının maliyetinin düşük, refahın ise yüksek gösterilmesi gibi uygulamalar, kamu maliyesinde mali yanılsama olgusunu doğurur. Mali yanılsama (fiscal illusion), devletin gelir maksimizasyonu hedefi doğrultusunda mali manipölasyon ve mali anestezi tekniklerinden yararlanarak mali şeffaflık ve hesap verebilirlikten uzaklaşması sonucunda ortaya çıkar. Bu durum, seçmenlerin vergi ve harcama kararlarını eksik bilgiyle değerlendirmesine, dolayısıyla kamu harcamalarının genişlemesine ve mali disiplinin zayıflamasına yol açar. Öte yandan mali devlet her zaman mali oyunlara, taktiklere ve manevralara başvurmak suretiyle kendi vatandaşlarına bütçe ve muhasebeye dair eksik ve yanıltıcı enformasyon sunma, aşırı ve kafa karıştırıcı enformasyon paylaşma, bütçe ve mali tablolara ilişkin istatistiki verileri ve bilgileri gizleme ve saire yolları uygulama yolunu seçebilir (Aktan ve Batmaz, 2025).

V. SONUÇ

“Gelir, devletin temelidir. Daha da önemlisi, devletin ta kendisidir.”¹²
Revenue is the chief preoccupation of the State. Nay more it is the state.

“Devlet demek vergi demektir. (...) aslında her şey ona bağlıdır.”¹³
The revenue of the state is the state. In effect all depends upon it, whether for support or for reformation.
Edmund Burke (1729-1797)

Ulus devletin varlığı, hayatta kalması ve sürdürülebilirliği devletin gelire sahip olmasına bağlıdır. Geliri olmayan bir devletin en azından düzen ve güvenlik tesis etmesi imkânı yoktur. Minimal devletin ötesine geçen bir maksimal devlet yani Leviathan ise insanların hak ve özgürlükleri için bir tehdit ve tehlike oluşturabilir, kabaran mali iştahını frenlemeyerek ağır ve haksız vergilemeye başvurarak vatandaşlarının iktisadi özgürlüklerini adım adım budayarak neticede ekonomiye bir darbe vurabilir. Leviathan’ın yaşaması ve gücünü muhafaza etmesi siyasi herestetik ve mali herestetik sanatı kullanılarak yapılır. Mali devlet muhtelif mali manipölasyon araçlarını kullanarak Leviathan’ın mali gücünü mali istismar ve mali sömürüye yol açacak şekilde kullanır.

Sorunun kaynağı ve çözümü mali devletin gelir maksimizasyonu amacını desteklemek ya da reform etmekle alakalı bir tercihtir. Anarşizm bir tercih olamayacağına göre mali Leviathan da bir tercih olamaz. Leviathan’ın mali gücüne gem vurmada kamu maliyesinde bir düzen tesis etmek imkânı yoktur. Mali anayasa (fiscal constitution) mali Leviathan’ı zincire bağlamanın tek ama tek yoludur. Peki “*Leviathan nasıl zincire bağlanabilir?*” (*How can Leviathan be chained?*)¹⁴ Pek de kolay olmayan bu işi yapabilmek için bu sorunun ne derece önemli bir sual olduğunu anlamak gerekir.

¹² Burke, E. 2005. The Works of the Right Honourable Edmund Burke, Vol. III. The Project Gutenberg EBook of The Works of the Right Honourable Edmund Burke, Vol. III.

¹³ Burke, E. 1999. Select Works of Edmund Burke. A New Imprint of the Payne Edition. Foreword and Biographical Note by Francis Canavan (Indianapolis: Liberty Fund, 1999). Vol. 2.
<https://oll.libertyfund.org/titles/canavan-select-works-of-edmund-burke-vol-2>

¹⁴ Kamu Tercih İktisadi ve Anayasal Politik İktisat disiplinlerinin kurucusu ve öncüsü Buchanan’ın “How can Leviathan be chained? sorusu için bkz. Buchanan, J.M. 1975. The Collected Works of James M. Buchanan, Foreword by Harmut Kliemt, 20 vols. (Indianapolis: Liberty Fund, 1999-2002). Vol. 7 The Limits of Liberty: Between Anarchy and Leviathan.
<https://oll.libertyfund.org/quotes/james-buchanan-on-chaining-leviathan-1975>

KAYNAKÇA

Aktan, C.C. ve İ. Y. Vural. 2005. Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri, Konya: Çizgi Kitabevi.

Aktan, C. C. 2022a. “Makyavelizm, Herestetik ve Politik Manipölasyon Sanatı Kamu Tercihi Perspektifinden ‘İyiliksever Despot’ ve İktidar Hırsı”. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 14(2), 122-145.

Aktan, C. C., 2022b. “Herestetik, Retorik ve Siyasi Mühendislik (Seçime Dayalı Demokrasilerde Siyasal İktidarın Kurumları Ele Geçirmesi ve Devlete Çökmesi: Kamu Tercihi Perspektifi”, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 14 (1): 89-108.

Aktan, C.C. 2025a. Haris, Hubris, İkarus, Ankara: Serbest Kitaplar.

Aktan, C. C. 2025b. “Mali Dinden Sapma, Borç Tuzağı ve Borç Batağı James M. Buchanan’ın Kamu Borçlanma Teorisine Katkıları ve Anayasal Borç Sınırlaması Önerisi”, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 17 (3): 114-137.

Aktan, C. C., & Batmaz, F. 2025. “Davranışsal Kamu Maliyesi ve Mali Psikoloji’nin İlk Habercileri Puviani ve Buchanan’ın Mali Yanılsama Teorisine Katkıları”. Ekonomi Bilimleri Dergisi, 17(3), 299-314.

Bonney, R. 1999. The Rise of the Fiscal State in Europe c.1200–1815, Oxford: Oxford University Press.

Buchanan, J.M. 1957. “External and Internal Public Debt,” American Economic Review 47 (December 1957).

Buchanan, J.M. 1958. Public Principles of Public Debt -A Defense and Restatement, R.D.Irwin. Tam metin erişim için bkz. The Collected Works of James M. Buchanan. <https://about.libertyfund.org/collections/the-collected-works-of-james-mbuchanan/>

Buchanan, J.M. 1967. “Fiscal Illusion”, in: Public Finance İn Democratic Process: Fiscal Institutions And İndividual Choice, The University of North Carolina Press, Chapel Hill.

Buchanan, J.M. 1975. The Collected Works of James M. Buchanan, Foreword by Harmut Kliemt, 20 vols. (Indianapolis: Liberty Fund, 1999-2002). Vol. 7 The Limits of Liberty: Between Anarchy and Leviathan.

Brennan, G. and J. M. Buchanan. 1980. The Power to Tax, Analytical Foundations of a Fiscal Constitution, Cambridge University Press.

Brennan, G., & Buchanan, J. 1981. “Revenue Implications of Money Creation under Leviathan”. The American Economic Review, 71(2), 347–351.

Burke, E. 1999. Select Works of Edmund Burke. A New Imprint of the Payne Edition. Foreword and Biographical Note by Francis Canavan (Indianapolis: Liberty Fund, 1999). Vol. 2.

<https://oll.libertyfund.org/titles/canavan-select-works-of-edmund-burke-vol-2>

Burke, E. 2005. The Works of the Right Honourable Edmund Burke, Vol. III. The Project Gutenberg EBook of The Works of the Right Honourable Edmund Burke, Vol. III. (of 12).

Cardoso, R.L. and B.G. Fajardo (2014). “Public Sector Creative Accounting: a Literature Review”, Working Paper on line at <https://ssrn.com/abstract=2476593>

ChatGPT / OpenAI Statistics: How Many People Use ChatGPT?
<https://backlinko.com/chatgpt-stats>

Jeppesen M., Bak A.K, Kjær A.M. 2023. “Conceptualizing The Fiscal State: Implications For Sub-Saharan Africa”. Journal Of Institutional Economics. 2023;19(3):348-363.

Jones, L. and Euske, K. (1991). “Strategic Misrepresentation in Budgeting”. Journal of Public Administration Research and Theory, 1:4, pp.437-460

McLean, I. 2002. “Review Article: William H. Riker and the Invention of Heresthetic(s)”, British Journal of Political Science 32:3, 535-58.

Milesi-Ferretti, G. (2003). “Good, Bad or Ugly? On The Effects Of Fiscal Rules With Creative Accounting”. Journal Of Public Economics, 88, pp. 377–394.

O’Brien, P. K. (2011). “The Nature and Historical Evolution of an Exceptional Fiscal State and Its Possible Significance for the Precocious Commercialization and Industrialization of the British Economy From Cromwell to Nelson”, Economic History Review, 64(2): 408–446.

O’Brien, P. K. and P. Hunt (2007). “The Rise of a Fiscal State in England”, 1485–1815, Historical Research, 66(160): 129–176.

O’Connor, J (1973). The Fiscal Crisis of the State. New York, NY: St. Martin’s.

Puviani, A. 1903. Teoria Della Illusione Finanziaria. Milano-Palermo-Napoli: Libraio della R. Casa.

Reischmann, M. (2016). “Creative Accounting and Electoral Motives: Evidence From OECD Countries”. Journal Of Comparative Economics, 44(2): 243-257.

Schumpeter, J.A. 1962. Capitalism, Socialism and Democracy, New York: Harper & Row Publishers.

Schumpeter, J.A. 1991. “The Crisis of the Tax State”, in: R. Swedberg (ed.), Joseph A. Schumpeter: The Economics and Sociology of Capitalism, N.J. Princeton: Princeton University Press.

World Economic Forum (WEF). Global Risks Report 2025,
<https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2025/>

Whiteside, H. (2021). “Beyond Death And Taxes: Fiscal Studies and The Fiscal State”. Environment and Planning A: Economy and Space, 55(7), 1744-1761.

Mali Devlet ve Mali Herestetik
Mali Devletin Mali Manipölasyon Sanatı

Yun-Casalilla, B., P. O'Brien and F. Comin (eds.) (2012). *The Rise of Fiscal States: A Global History, 1500–1914*, Cambridge: Cambridge University Press.